

УДК 2-285.4Скуминович:272-732.2-051(456.31)
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2023.34.25>

Руслан Ткачук, д-р філол. наук, ст. наук. співроб.
ORCID: 0000-0003-0809-5115
e-mail: tkachuk.ruslan@gmail.com
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Київ, Україна

ОБҐРУНТУВАННЯ КАТОЛИЦЬКОГО ВЧЕННЯ ПРО ПЕРШІСТЬ ПАПИ РИМСЬКОГО УКРАЇНСЬКИМ ПОЛЕМІСТОМ ТЕОДОРОМ СКУМИНОВИЧЕМ

Розкрито наведені українським полемістом-католиком Теодором Скуминовичем у творі "Przyczyny porzucenia Disuniei przezaspetni pogodowi ruskietu rodane" (1643) докази примату Папи Римського у вселенській церкві. Доводячи верховенство Римської кафедри, письменник навів "аргумент від історії", що папа Сильвестр I, піднісши єпископа Візантія Митрофана до патріаршої гідності, заснував Константинопольський патріархат. У контексті історії Візантійської церкви, католицький книжник порушив питання законності використання патріархами Константинополя титулу "вселенський єпископ", яким єпископи Східних церков іменували папу Лева I на Халкідонському соборі (451). З огляду на це розкрито деталі суперечки папи Григорія Великого з патріархом Іоанном IV Постником щодо іменування предстоятеля Константинополя "вселенським єпископом". Доказом судового верховенства Риму Теодор Скуминович вважає історичні факти поставлення і зміщення первоієрархів Сходу. Зокрема, полеміст розповів про відновлення на єпископській кафедрі папою Юлієм I Афанасія Александрійського та Павла I. З "Полууставу" Віленського Святодухівського монастиря письменник навів розповідь про поставлення Папою Римським святого Іполита Римського єпископом Портуенським. Обґрунтовуючи першість Римської церкви, Теодор Скуминович спирався на факти анафемування єпископами Риму візантійських імператорів і першоїєрархів. Найяскравішим прикладом цьому була історія вигнання Іоанна Златоуста з Константинопольської кафедри. Наведено окремі деталі єпископського служіння Іоанна Златоуста, як от: зміст церковних реформ, відносини з імператорським двором і Теофілом Александрійським, а також апеляція до папи Інокентія I. У центрі уваги Теодора Скуминовича була виголошена папою Інокентієм I анафема на імператора Аркадія, Євдоксію та померлого на той час патріарха Арсакія. Аргументом на користь примату Папи Римського письменнику була історія повернення папою Миколаєм I на патріаршу кафедру в Константинополі патріарха Ігнатія. У розповіді про зміщення патріарха Фотія полеміст порушив питання авторитетності Четвертого Константинопольського собору (869), який на Заході вважається Восьмим вселенським собором. Іншими доказами верховенства Папи Римського книжнику слугували відомості з житій Максима Сповідника, Стефана Нового та Теодорита Студита.

Ключові слова: Теодор Скуминович, українська полемічна література, папа Сильвестр I, святий Митрофан, Іоанн IV Постник, папа Григорій Великий, титул "вселенський єпископ", Іоанн Златоуст, Теофіл Александрійський, патріарх Ігнатій, патріарх Фотій, Восьмий вселенський собор, історія Константинопольської церкви.

Вступ. Верховенство Папи Римського у вселенській церкві було найдискусійнішим питанням релігійної суперечки, яку вели між собою католицькі, уніїні та православні богослови наприкінці XVI – першої половини XVII ст. Занурившись в історію церкви нікейської і післянікейської доби, Теодор Скуминович виклав свої міркування на цю тему в розділі твору "Ze Graecia przedtym Biskupa Rzymskiego za głowę Cerkwie znała" [4, с. 33–48].

На початку своєї історії Константинопольська церква перебувала в єдності з Римом. Цей факт, зауважив Теодор Скуминович, був аксіомою навіть для православних книжників, через що доводити існування церковної унії в давнину ґрунтовними прикладами не було потреби. Змальовуючи "єдність і святу згоду" [4, с. 33], що панували між Римом і Константинополем в епоху утвердження християнства як державної релігії Римської імперії, полеміст писав, що вони мали одні догмати, визнавали одні собори й разом повставали проти виниклих ересей і одноголосно засуджували їх. Одним із твірних елементів тієї давньої унії Нового та Старого Рима був примат Папи Римського. За словами письменника, книги грецьких істориків виразно засвідчують, як Константинополь у розквіті своєї слави й могутності, визнавав старшинство у вселенській церкві за Апостольською столицею. Допоки Схід шанував Папу Римського як Христового намісника на землі та главу церкви та не вів владних змагань щодо першості в Пентархії, доти його щасливі дні минали в мирі й безпеці. У цей ідеалізований письменником "золотий час" церковної єдності, повернення до якого було нездійсненною мрією багатьох богословів Заходу і Сходу, духовенство Константинополя не знало симиї, ересей і було вільне від сплати хараджу.

Методологія дослідження. Дослідження проведене із застосуванням культурно-історичного, текстологічного й герменевтичного методів.

Результати дослідження. На доказ того, що Папа Римський вище патріарха Константинополя Теодор Скуминович навів багато "аргументів від історії" (*argumentum ad historiam*). Першим таким аргументом полеміст вважав доволі сумнівний факт заснування Константинопольського патріархату папою Сильвестром I. Свій ретроспективний погляд на його утворення письменник виклав у підрозділі "Biskup Rzymski ustanowił Patriarchostwo Konstantinopolskie" [4, с. 34–38]. Наслідуючи використовувану Оптатом Мілевійським у полеміці з Парменіаном Карфагенським стратегію заперечення претензій еретичних сект на ортодоксальність свого вчення з погляду історії та апостольського правонаступництва, Теодор Скуминович простежив початковий етап становлення Константинопольського патріархату. Суть цієї стратегії розкривала наведена з твору Оптата Мілевійського "Contra Parmenianum Donatistam" (бл. 384 р.) цитата, у якій той закликав донатистів перш ніж називати свою розкольніцьку спільноту "святою церквою", дослідити, чи її історія ведеться від апостольських часів: "Vestrae Cathedrae originem ostendite, qui vobis vultis sanctam Ecclesiam vendicare" [4, с. 34]. Руйнуючи так підвалини вчення Константинопольської церкви про першість її предстоятеля у християнському світі, Теодор Скуминович відсилав прибічників "дизунійної Греції" [4, с. 34] до вивчення своєї історії, а саме, як єпископство Візантія, що підпорядковувалось Іраклійській митрополії, отримало патріарший статус. Першим, кого з єпископів Візантія піднесено до патріаршої гідності був святий Митрофан. І ця знаменна подія, підкреслював полеміст, сталася в історії Константинопольської церкви завдяки папі Сильвестру I. Обґрунтовуючи думку про те, що фундамент Константинопольського патріархату заклав Папа Римський, письменник покликався на житіє святого Сильвестра (день пам'яті 2 січня), свідчення Іоанна

Зонари й полемічний твір монахів Віленського монастиря Святої Трійці "Iedność Świąta Cerkwie Wschodniej u Zachodniej" [2, с. 5], у якому вміщено окремі історичні відомості з давніх книг Руської церкви про церковну унію Сходу і Заходу. Поєднавши зібрані незначні та неповні свідчення про перебування папи Сильвестра I в Візантію та повернення святителя Митрофана з Риму в ранзі архієпископа ("Erat eo tempore Byzantii episcopus Metrophanes, vir sanctissimus, filius Domitii (frater is fuit Probi imperatoris) qui ob Christianae religionis professionem, Roma Byzantium profectus, in episcopatus arisem evectus est" [6, с. 1111]), полеміст висноував такий аргумент "ex silentio": папа Сильвестр I приїздив на береги Босфору разом з Митрофаном, де поставив його у присутності вірян Візантійської церкви вище всіх інших архієпископів Греції: "Znac tedy że z Sylwestrem do Carogrodu przyiachawszy, od niego był publice ordynowany, y tak wysoce in gratiam Konstantina Wielkiego [...] nad wszystkie inne w Graecyey Arcybiskupy był wyniesiony. Co że tak iest spytać się Historij Słowiańskich Cerkiewnych starych, a te wyraźnie mówią: «Metrophan Ś. Patriarchą iest uczyniony pierwszym y do Konstantinopola przyrowadzony przez Rzymskiego Patryarchę Sylwestra»" [4, с. 35–36; 2, с. 5]. Зробивши невеликий екскурс в історію піднесення Константинопольської кафедри у християнській церкві, зростання значення якої було пов'язано з перенесенням до Візантії столиці Римської імперії, що невдовзі став "царицею всіх міст" [16, с. 30], Теодор Скуминович зауважив неправомірне вживання православними книжниками титулу "вселенський єпископ" відносно до предстоятеля Константинополя. Це звання, розповідав полеміст, не належало ні святителю Митрофану, ні його наступникам Олександру та Павлу, які також були поставлені Папою Римським. Наділяти таким титулом первоієрарха Константинополя письменник вважав історично й морально неправильним, а тому з огляду на передумови та обставини заснування Царгородського патріархату вимагав від книжників Руської церкви, яких у творі названо "облудниками", "покласти свої зарозумілі пера" в цьому питанні: "Облудникові z oekumenictwem waszym, porzucicie na początek Patriarchiey, spuscicie wnet pewnie dumne piera" [4, с. 36]. Уперше, пояснював Теодор Скуминович, серед предстоятелів Константинополя іменував себе "вселенським єпископом" Іоанн IV Постник, який очолював кафедру майже через три століття після святителя Митрофана. Внесення Іоанном IV Постником до своєї титулатури цієї формули, що припускають деякі вчені не була його нововведенням і використовувалась також попередниками, як от Іоанном II Кападокійцем [9, с. 252], викликало обурення в папи Пелагія II, який завимагав від нього вгамувати пиху та відмовитись від почесного звання "вселенського єпископа", наданого патріархам Константинополя імператорами Левом I Макеллою і Юстиніаном, а також підтверженого на Константинопольському соборі у 588 р. [17, с. 140]. Його наступник папа Григорій Двоєслов, що вбачав у цьому титулуванні патріарха Константинополя загрозу першості Римської кафедри, оскільки "вселенським єпископом" іменовали папу Лева I на Халкідонському соборі (451), намагався вплинути на Іоанна IV Постника, пишучи листи до нього, імператора Маврикія та його дружини. Зберігся лист Григорія Двоєслова до візантійського імператора, в якому, твердив полеміст, той "ясно доводить" [4, с. 36], що подібне титулування первоієрархів несе загрозу падіння вселенської церкви. Свою думку Папа Римський обґрунтував тим, що в історії Константинопольської кафедри

були випадки, коли її архієпископи впадали у ересь, або ж були ересіархами, тож, якщо вони іменуватимуться "вселенськими єпископами", то існує ризик загибелі всієї церкви. Супліка Григорія Двоєслова імператору Маврикію на патріарха Іоанна IV Постника, а також висловлені в листі міркування характеризують його як проникливого стратега політики збереження авторитету Римської церкви. Крім того, їхня есхатологічна тональність несе в собі відбиток переживань та апокаліптичних очікувань тієї доби. Григорій Великий, як і багато освічених римлян, дивлячись на розграбування Рима лангобардами, спалах чуми, поширення голоду та стан хаосу, що охопив усю Європу, жив у передчутті кінця світу. Будучи майстерним дипломатом і водночас благочестивим ієрархом, він так описав той час: "Повсюди ми бачимо скороботу, повсюди чуємо скарги. Міста розграбовані, замки знесені, поля спустошені, земля розорена. Поселення безлюдні, в містах лишилось небагато жителів, але навіть ці невеликі залишки людей щоденно зменшуються. Бич небесного правосуддя не припиняє карати, тому що немає ніякого покаяння. Ми бачимо, як одних женуть у полон, інших калічать, третіх вбивають. Що ж, браття, може радувати нас в цьому житті? Якщо ми любимо такий світ, ми любимо не наші радощі, але наші рани. Ми бачимо, що сталось з тією країною, яка колись була володаркою світу. [...] Давайте ж від усього серця висловимо презирство нинішньому світу і будемо наслідувати справи благочестивих, як тільки можемо" [17, с. 136]. Одну з причин Божого гніву Григорій Двоєслов вбачав у моральній деградації духовенства та використанні Іоанном IV Постником титулу "вселенський єпископ", що було зверхністю відносно до інших первоієрархів і руйнувало дотепер сформовану доктрину про Пентархію. Такий крок предстоятеля Константинополя папа Григорій Великий вважав провісником приходу антихриста і під впливом бід, що охопили тогочасний Рим, порівнював з бунтом Люцифера проти Бога: "Великий жаль, що брат мій, гордуючись над всіма єпископами іншими, тільки самого себе силкується величати єпископом. Він наслідує того, хто, гордуючись хорами ангельськими, пробував себе виділити з них, кажучи: зйду на небо і поставлю престіл мій вище над зорі Божі, стану над хмарами і буду рівний Найвищому" [1, с. 79]. На протизвагу гордості і владолюбства Іоанна IV Постника Григорій Двоєслов, виявляючи смирення перед Богом і показуючи, що керувати церквою означає насамперед служити, титулував себе, як і Августин Блаженний, "рабом рабів Божих" (лат. "Servus servorum Dei") [17, с. 141].

"Правдивими пастирями всього світу" [4, с. 37] Теодор Скуминович називав єпископів Рима. На підтвердження своєї думки він підібрав цитати з вміщених у прологах і соборниках, що використовувалися в богослужіннях Руської церкви, житій папи Сильвестра I та Олексія, чоловіка Божого. Останній перекладний агіографічний твір мав широке поширення в українській книжності, через що полеміст спирався на його авторитет. Зокрема, Теодор Скуминович навів епізод життя, у якому розповідається, як правитель Римської імперії Аркадій та Гонорій, припавши до тіла святого, визнали себе грішними та папу Інокентія I, що стояв поруч з ними, іменовали "отцем всього світу" [4, с. 37]. За словами письменника, предстоятелі Римської кафедри могли по праву підписуватись титулом "вселенський єпископ", оскільки їх такими визнавали як латинники, так і греки. Проте, ідеалізуючи образ папства, він пояснював уникнення вживання такого титулу з боку єпископів Рима тим, що вони пам'ятали про слова Ісуса Христа: "Більший же

з вас нехай буде вам слугою. Бо хто підносить себе, той принижений буде, а хто понижує себе, той піднесеться" [7, с. 1110] (Мт. 23:11–12): "Lubo by się słusznie powszechnemi nazywać u podpisywać mogli, ponieważ u Zachod u Graecia za takich ich zawsze przyznawali u przyznawaią, poglądaiąc iednak na tego pokorę, ktorego namiestnikami są na ziemi, takiego sobie tytułu sami nigdy nie dawali u nie daia; pomniąc na ZBAWICIELOWE napomnienie, naywiększymy w kościele Bożym będąc, naymniejszych się nazywaią: u koraż mnieysza w świecie kondicia od służebniczey bydz może? Papieżom zaś u slugi Chrystusowego tytuł widzi się bydz nad ich pokorę, u dla tego się sługami sług Bożych tytułuią" [4, с. 38].

Доказом главенства Рима у вселенському християнстві Теодор Скуминович вважав випадки в історії церкви, коли Апостольська столиця поставляла первоієрархів Сходу, а також приймала від них апеляції. Визнання на Сході судового верховенства єпископів Рима полеміст проілюстрував прикладами Афанасія Великого, константинопольського патріарха Павла I, святого Іполита Портуенського та Теодорита Кирського у підрозділі "Biskup Rzymski Patriarchi na Stolice ich wsadza, u do niego ze Wschodu Appellacia" [4, с. 38–40].

Сборники – збірники житійних творів святих, та інші церковні книги Київської митрополії, писав Теодор Скуминович, ряснюють розповідями про вигнання Афанасія Великого з Александрійської кафедри прибічниками Євсевія Нікомедійського та його апеляцію до папи Юлія I. Відомості про відновлення на єпископській кафедрі святителя Афанасія та решти усунених аріанами єпископів, що разом з ним прибули до Рима у справі оскарження рішень Антіохійського собору (341 р.), на якому було відредаговано Нікейський символ віри, полеміст навів з праці візантійського історика Іоанна Зонари "Annales" [6, с. 39–1414].

Зі згаданої хроніки Іоанна Зонари, Теодор Скуминович вміст у свій твір розлогу цитату, яка розповідає про те, як папа Юлій I повернув Константинопольську кафедру священномученику Павлу I. Ця історія мала місце за часів правління Констанція II. У 337 р. після 23-річного служіння святителя Александра архієпископом Константинополя було обрано Павла I. Більшість духовенства, опозицію яким складали аріани, підтримали на соборі кандидатуру Павла I. Імператор Констанцій II, що на той час перебував у Антіохії, сповідував арианство, а тому після свого повернення в Константинополь скликав новий собор, на якому усунув Павла I з патріаршого престолу та домігся поставлення Євсевія Нікомедійського. Останній обіймав архієпископську кафедру усього впродовж 1/3-х років (339–341). Павло I разом з іншими православними єпископами подався у пошуках захисту до Рима, де папа Юлій I скликав собор, на якому його та Афанасія Александрійського було виправдано. Після смерті Євсевія Нікомедійського Павло I повернувся в Константинополь, проте Констанцій II не прийняв його, аж поки папа Юлій I та імператор Констант не написали гнівний лист, в якому зобов'язали його повернути на архієпископську кафедру Павла I та Афанасія Великого, через що той змушений був поступитися. Невдовзі Констант отримав вбиті аріани почали переслідувати православну віру, в результаті чого Афанасій змушений був залишити Александрію, а Павло I висланий у заслання, де і загинув мученицькою смертю [6, с. 1143]. Цю ж саму інформацію, зауважив Теодор Скуминович, подано і у сборниках Руської церкви, а саме: у житті святого Павла (день пам'яті – 6 (19) листопада) [4, с. 38–39].

Підтвердженню судового верховенства єпископа Рима в церкві слугувало Теодору Скуминовичу надруковане

у "Полууставі" Віленського Святодухівського братства житіє найосвіченішого і найпрацьовитішого богослова III століття Іполита Римського (день пам'яті 30 січня). Зокрема, у ньому, підкреслював полеміст, розповідалось про оскарження святим свого звільнення з єпископської кафедри в Аравії в папи Климента I, який поставив його єпископом Портуенським: "Hypolit S. wygnany z Arabiey uciekł się do Klemensa Papieża, u był od niego Biskupem Portuenskim. Otem u w Polustawcu Wileńskim niedawno wydanym znajdziesz" [4, с. 39].

Збереглися незначні й неповні історичні дані про життя святого Іполита, які до того ж між собою відрізняються. Наприклад, Євсевій Кесарійський, що вперше навів відомості про Іполита у "Церковній історії" (Кн. VI. 20, 22), перерахував його твори та вказав, що святий був "єпископом іншої Церкви" [10, с. 147]. У пізніших церковних переказах (VII ст.) Іполита названо єпископом передмістя Рима Порто (морський порт Рима), через що у грецьких менологіях його титулюють "єпископом Рима" [15, с. 504]. Багато істориків на підставі мимовільної згадки Євсевія Кесарійського про Іполита разом з єпископом Бусри Аравійської Бериллом вважали його єпископом Адена, міста на південному заході Аравійського півострова, відомого як "Портус Романус". Проте, це припущення недостовірне, оскільки Аден не був єпископською єпархією, а святий Іполит жив в околицях Рима [15, с. 511]. Теодор Скуминович брав відомості про Іполита Римського з "Полууставу" Віленського православного братства, автори якого користувались історичними матеріалами, що неправильно представляють святого аравійським єпископом. Крім того, допущено й помилку, що святий Іполит звертався у справі свого відновлення на єпископській кафедрі Адену до папи Климента I, що жив століттям раніше і був четвертим Папою Римським. Неповні видається обґрунтованим і саме звернення Теодора Скуминовича в доведенні примату Папи Римського до статі святого Іполита. В історію церкви він увійшов як "перший антипапа" [8, с. 489], а його твори використовуються в запереченні догмату папської непогрішності. Зокрема, Іполит Римський вів доктринальну суперечку з папами Зеферином і Калікстом I, яких у книзі "Філософумена", або "Заперечення всіх ересей" звинувачено в невігластві, підриві церковної дисципліни та поширенні патріпасіанської ересі [15, с. 506–507; 8, с. 491–493].

З апеляцією до Папи Римського звертався і Теодорит Кирський, що ставши на захист христології константинопольського патріарха Несторія, виступив опонентом Кирила Александрійського, вчення якого спричинило виникнення ересі монофізитства. На Другому Ефеському соборі (449 р.) Діоскор Александрійський виправдав Євтихія, засудженого як ересарха на Константинопольському соборі (448 р.) та заочно відлучив від церкви Теодорита Кирського. Блаженний Теодорит, обурившись, що його не допустили до участі на соборі, на якому також було проігноровано позицію представників папи Лева I, подав апеляцію до Рима. У контексті доведення примату Папи Римського Теодор Скуминович навів фрагменти листів Теодорита Кирського до пресвітера Рената, папського легата на Другому Ефеському соборі, і самого папи Лева I. У них полеміста насамперед цікавили висловлювання Блаженного Теодорита про те, що Апостольська столиця має право урядувати всіма церквами і вона ніколи не була осквернена ересями [4, с. 4–41].

В обґрунтуванні верховенства влади Римської церкви Теодор Скуминович спирався також на факти анафемування єпископами Рима візантійських імператорів

та патріархів, розкриттю яких було присвячено підрозділ "Biskup Rzymiski Cesarze u Patriarchi przeklina, u wyklna, u z Patriarchostwa ruguie" [4, с. 40–44]. Найпоказовішим і в достатній мірі переконливим для Греції та Русі прикладом цього була історія вигнання Іоанна Златоуста з Константинопольської кафедри. Ця трагічна подія, що чорною плямою лягла на Константинопольську церкву, призвела до жакликої смерті одного з найшанованіших святих Греції, яка сколихнула усю тогочасну церкву. Серед усіх східних отців церкви Іоанн Златоуст володів найбездоганнішою репутацією і є найцитованим грецьким богословом [16, с. 610]. Ніхто з грецьких і латинських патристів не був таким величним екзегетом, амвонним проповідником і заступником вбогих і переслідуваних, як Іоанн Златоуст. Його проповіді, на відміну від інших богословів, не містять "безплідної філології, віровчительних абстракцій і пустодзвонної риторики" [16, с. 612], а проте сповнюють душі людей елеєм Євангелія та ревністю виконувати Божу волю. Вони нерідко виголошувались імпровізаційно і переривались бурхливими театральними оплесками слухачів, що засуджував Іоанн Златоуст, оскільки церква – місце прославлення Бога, а не язичницький театр. Біблія була для нього найціннішою книгою та насущним хлібом життя, яку він радив читати усім християнам [16, с. 613].

Від самого початку свого служіння на патріаршій кафедрі, на яку його було обрано у 397 р. завдяки наполяганням консула Євтропія [14, с. 199], Іоанн Златоуст чинив незвичайні для інших первоієрархів кроки. Почасти це було пов'язано з тим, що він від самого дитинства провадив суворе аскетичне життя, через що підірвав здоров'я. До Константинополя Іоанн Златоуст прибув цілковито хворим: міг їсти тільки рисовий суп і пити слабке підігріте вино, а тому, на відміну від своїх попередників, вів усамітнений спосіб життя і не брав участі у світських бенкетах. Не організовував святилища і урочистих прийомів для єпископів, що приїздили до нього на аудієнцію. Він настільки зменшив витрати на власне утримання й жив у бідних умовах, що багато відвідувачів сприймали це як особисту образу [12, с. 60]. Іоанн Златоуст цілковито присвятив себе пастирському служінню церкви, намагаючись зміцнити мораль константинопольського духовенства, про яке він говорив: "Усіх би їх погнати однією палкою" [9, с. 413]. Позбавлення сану ієрархів за симонію, боротьба з жадібністю та аморальністю вищого кліру викликали невдоволення серед багатьох єпископів і візантійських урядників, що обрали Іоанна Златоуста патріархом для того, щоб він був красивою декорацією та красномовним проповідником, що на свята влещуватиме їм вуха (2 Тим. 4:3–4), а не дорікатиме за вчинені беззаконня [9, с. 412–413].

Зневажаючи земне багатство й розкіш, Іоанн Златоуст виступив за очищення церкви від сріблості. Увесь свій дохід він витрачав на будівництво лікарень для бідних, підтримку хворих і нужденних [12, с. 60]. На "соборі під Дубом" одне з висунутих звинувачень святому, що були плітками і вигадками викритих у злодіяннях священнослужителів, полягало в розпродажі священного начиння і мармуру, призначеного для оздоблення церкви, на користь допомоги вбогим [14, с. 202]. Заступався Іоанн Златоуст і за несправедливо переслідуваних церковниками християн, чим нажив собі ворогів. Наприклад, у 401 р. до Константинополя з Єгипту прийшли монахи нітрійських скитів, яких Теофіл Александрийський, що у 398 р. рукопоклад Іоанна Златоуста на єпископа, звинуватив в оригенізмі і відлучив від церкви. Причиною цього було викриття їхніх настоятелів

(Діоскора, Аммонія, Євсевія і Євфимія ("Довгих братів" [12, с. 79]) грошоловства Теофіла Александрийського. Іоанн Златоуст погодився вислухати змучених далекою дорогою вигнанців, що прийшли до нього шукати захисту, і, не знайшовши у їхній вірі серйозних відхилень, крім неосвіченості, писав листи до Теофіла Александрийського з проханням прийняти їх назад, а після його відмови клопотався за скривджених монахів перед імператором Аркадієм. Це неабияк обурило Теофіла Александрийського, який поскаржився на Іоанна Златоустого святому Епіфанію Кіпрському, що, будучи вже в дуже похилому віці, вирушив до Константинополя зупинити поширення ересі оригенізму [14, с. 201–202]. Проте, розібравшись у ситуації, палестинський святий не став виношувати анафему на "Довгих братів" і залишив Константинополь [12, с. 79–84].

Здобута святителем слава в народі Божого проповідника та добродія викликала заздрість і роздратування вищих сановників, оскільки його шанували більше, ніж перших осіб Візантії. Особливо можновладці були невдоволені його проповідями, у яких він нещадно викривав їхні моральні вади й оману багатством. Не терплячи лицемірства дружин заможних урядників, що хизувались у храмі своїми коштовностями та тілесною красою, Іоанн Златоуст порівнював їх із розфарбованими гробами, що всередині були повні нечистот [11, с. 134]. В одній з проповідей він сказав, що краще вже взагалі ходити нагими, ніж розкошувати так, як це роблять столичні модниці [14, с. 201]. Не мовчав святий і про гріховні вади та зловживання багатством імператриці Євдоксії. Їхні стосунки погіршились після того, як Євдоксія наказала прогнати з Великого палацу Іоанна Златоуста, що прийшов до неї із проханням переглянути її рішення про відібрання виноградника у вдови й дітей якогось Теоноста. У відповідь патріарх розпорядився воротареві, як імператриця йтиме до церкви, закрити перед нею двері зі словами: "Так наказав мені Іоанн" [12, с. 78]. На самому богослужінні у храмі Святої Софії він порівняв Євдоксію перед зібранням з нечестивою і злою дружиною ізраїльського царя Ахава Єзавелю, що намовила чоловіка вбити Навота для того, щоб той заволодів його виноградником (3 Цар. 21). Прповідь святителя, що справила великий вплив на слухачів, образила Євдоксію, що почувалась привселюдно приниженою [12, с. 76–78]. Об'єднавши зусилля з Теофілом Александрийським і частиною єпископів, які противились реформам Іоанна Златоуста, Євдоксія організувала неподалік Халкідону в резиденції колишнього претора Флавія Руфіна в Дубі собор, учасники якого одногосно позбавили його єпископського сану [12, с. 85]. Для того, щоб уникнути народних бунтів та заворушень, Іоанн Златоуст добровільно віддав у місце свого першого вигнання Віфінію. Залишаючи Константинополь, святий закликав своїх прихильників зберегти мир у церкві й уникнути можливих із його усуненням розколів, оскільки патріархи змінюються, а церква залишається назавжди. Він також просив визнати законність поставлення нового первоієрарха і шанувати його церковний уряд [9, с. 419]. Утім, перше зазвання Іоанна Златоуста було недовгим. Невдоволення і протести, що охопили Константинополь, змусили Євдоксію вмовити імператора Аркадія припинити мученицьке скитання святого.

Недовзі після повернення Іоанна Златоуста Євдоксія здобула титул Августи й розпорядилась спорудити собі срібну статую на порфірній колоні. Її було вирішено поставити на свято Іоанна Хрестителя біля Софійського собору. Іоанн Златоуст сприйняв це як особистий виклик і вияв марновірства. Галас від народних гулянь і

веселощі на відкритті статуї Євдокії пронизували стіни собору Святої Софії та перешкоджали Іоанну Златоусту зосередитись на молитві й вести літургію. Обурюючись зануренню імператрицею візантійців в ідолопоклонство, святий у своїй проповіді сказав таке: "Знову біснеться Іродіада, знову норовиться, знову намагається отримати на полумиску голову Іоанна" [12, с. 91–92] (Мт. 14:8). Ці слова спровокували новий виток ворожнечі між Іоанном Златоустом і Євдоксією, що остаточно вирішила змістити його з єпископської кафедри. Уже на Різдва імператорський двір не прийшов на богослужіння у храм Святої Софії, а на Пасху (17 квітня 404 р.) Аркадій заборонив Іоанну Златоусту вести там великодню службу [14, с. 204]. Упродовж двох місяців святий перебував під домашнім арештом і, за словами історика Созомена, двічі зазнав замаху на своє життя. Урешті-решт, імператор Аркадій і Євдоксія вислали Іоанна Златоуста у заслання в невеличке вірменське поселення Кукуз, де був для його здоров'я згубний клімат. У місті Кукуз, яке святий називав "найзакинутішим куточком землі" [12, с. 104], він писав напутливі листи єпископам Східної та Західної церкви, а також оскаржив своє вихання в папі Інокентія I, який цілковито його підтримав і пригрозив піддати анафемі всіх його противників, якщо вони не повернуть йому Константинопольську кафедру. Для відновлення Іоанна Златоуста у єпископській гідності папа Інокентій I скликав собор, на якому постанови "собору під Дубом" було визнано недійсними. На початку 406 р. він вислав до Константинополя посольство, яке мало передати імператору Аркадію акти Римського собору та лист імператора Гонорія про поновлення Іоанна Златоуста в сані. Проте Аркадій наказав затримати посланців папи Інокентія I в Афінах і після того, як вони відмовились визнати законність поставлення на місце Іоанна Златоуста Атика, їх було заарештовано. З огляду на те, що до місця заслання Іоанна Златоуста прибувало багато пілігримів, щоб послухати його проповіді, Аркадій розпорядився перевести на той час вже виснаженого хворобами святиителя у грузинський Піфіунт. Під час конвоювання в Піфіунт, яке здійснювалось вартою з особливою жорстокістю, Іоанн Златоуст помер із такими останніми словами на устах: "Слава Богу за все" [12, с. 107–113]. Дізнавшись про смерть Іоанна Златоуста, папа Інокентій I, як і обіцяв, наклав на імператора Аркадія, Євдоксію та його наступника на патріаршому престолі Арсакія Тарсійського, який на той час помер, анафему. Фрагмент її тексту подав у своєму творі Теодор Скуминович.

Цитуючи слова виголошеної папою Інокентієм I анафемі, Теодор Скуминович найбільше був вражений тим, що вони, крім імператора Аркадія, його дружини Євдоксії та Теофіла Александрійського, стосувались померлого патріарха Арсакія, що був опонентом Іоанна Златоуста [9, с. 420]. Письменник із подивом для себе відкрив, що влада Папи Римського поширюється не лише на живих єпископів вселенської церкви, але й на померлих. Послуговуючись риторичними окликами, книжник увиразнив своє здивування від духовної влади Апостольського престолу накладати покарання на померлих архієреїв і зауважив волю Інокентія I, щоб Іоанн Златоуст був патріархом у Божому Царстві, натомість Арсакій – проклятим у цьому і майбутньому віці: "O srogie Anathema! O nie poięta mocy stolice Apostolskiej! Do Arsaciusza u umarłego ma prawo: "Y po śmierci zkładamy". Niechay Chrisostom u na ziemi u w niebie będzie Patriarchą, Arsacius u w tym wieku u przyszyłym, niech nie będzie Biskupem, ale u tu u tam przeklętym. Na depositiey zaś

Theophilowey mało było, przyłożył Innocentius przeklęstwo u zupełne od Chrześcijaństwa oddalenie" [4, с. 42].

Головою вселенської церкви, розповідав далі Теодор Скуминович, був Папа Римський і для константинопольського патріарха Міни. У вміщеному у "Пролозі" житті святиителя Міни (день пам'яті 25 серпня (7 вересня)) розповідається про те, як папа Агапіт I, перебуваючи в Константинополі усунув з патріаршої кафедри Анфіма I, що підтримував ересь монофізитства. На його місце Агапіт I особисто висвятив пресвітера Константинопольської церкви Міну, що обіймав престол впродовж 16-ти років у час правління Юстиніана – золотої доби Візантії, коли було побудовано найвеличніший храм християнства – Собор святої Софії.

Іншим доказом першості Римської церкви для Теодора Скуминовича була історія повернення на Константинопольську кафедру патріарха Ігнатія, що звертався з апеляцією у справі свого усунення до папи Миколая I. У своїй розповіді про причини зміщення Ігнатія письменник зазначив, що його несправедливо позбавив патріаршого престолу кесар Барда за те, що той дорікав йому за розлучення з дружиною та блудодіяння з вдовою свого сина. Борючись з аморальністю Барди, Ігнатій відмовив йому на свято Богоявлення у причасті. Їхні відносини остаточно зіпсувались, коли Ігнатій відмовився виконувати наказ Барди насильно постригти в черниці імператрицю Феодору – регентшу Михаїла III, яка у 846 р. розпорядилась поставити його патріархом [13, с. 82]. Після цього Варда несправедливо вислав Ігнатія у заслання на острів Тенеринф, що в Мармуровому морі, і на його місце призначив Фотія. На протигагу Іоанну Златоусту, що, залишаючи патріаршу кафедру, просив візантійський єпископат підтримати свого наступника для того, щоб зберегти єдність церкви, Ігнатій наказав не звершувати без нього жодних священнодійств, чим сприяв розколу [13, с. 88–89]. Освічений же Фотій, якого суспендований Ігнатієм Григорій Авеста впродовж п'яти днів провів через п'ять ступенів чернецтва і священства (монаха, чтеця, іподиякона, диякона і пресвітера), а на 6-й посвятив у патріархи, став одним із найвеличніших предстоятелів Константинопольської церкви [17, с. 173; 196; 394].

Теодор Скуминович писав, що Ігнатій повернувся на патріаршу кафедру завдяки папі Миколаю I, і, будучи відсторонений удруге, апелював до папи Адріана II, що на його захист скликав у Константинополі Восьмий вселенський собор. Наведені письменником історичні відомості неповні точні. Папа Миколай I, до якого першим звернувся Фотій із проханням визнати законність його поставлення патріархом, після отримання написаної від імені Ігнатія архимандритом Теогностом апеляції та вивчення причин їхньої суперечки став на бік останнього. Зокрема, у апеляційному листі Ігнатій просив папу Миколая I про таке: "Але ти, святійший володарю, яви мені велелюбне милосердя і скажи разом з великим Павлом: "Хто знемагає, з ким і я не знемагав би" [7, с. 1319] (2 Кор. 11:29); згадай про великих патріархів, твоїх попередників, Фабіана, Юлія I, Інокентія I, Лева I, коротко про всіх, хто боровся за істину проти неправди; поревнуй їм і явись месником за нас" [13, с. 92]. У 863 р. у Римі відбувся собор, на якому папа Миколай I, діючи як глава і суддя вселенської церкви, постановив позбавити Фотія патріаршої кафедри на користь Ігнатія. В актах Собору Фотій іменувався грабіжником і перелюбником, що узурпував престол Константинополя за життя Ігнатія. Зазначалось, що в разі його відмови виконати розпорядження Рима, він та його прибічники підпадуть під анафему та будуть довічно відлучені від євхаристії. Такий перебіг подій обурило Фотія

і він у 867 р. провів у Константинополі зустрічний собор, на якому анафемував папу Миколая I. Восени того ж року Фотія було зміщено з кафедри одразу після вбивства його покровителя імператора Михаїла III (24 серпня 867 р.) Васиєм I Македонянином. Новий правитель Візантії, шукаючи на Заході союзників у боротьбі проти арабів, відновив Ігнатія після 10-ти років вигнання на патріаршій кафедрі, яку він очолював до самої своєї смерті – 23 жовтня 877 р. Удруге Ігнатій патріарший престол не залишав, а тому Теодор Скуминович помиливсь, зауваживши, що той апелював щодо свого повторного звільнення з посади патріарха до папи Адріана II: "Ignatius S. Patriarcha Konstantinopolski od Bardy Pana Graeckiego, że go o Kazirodstwo u własney żony opuszczenie karał nie słusznie rugowany, uciekł się do Mikołaja Papieża który go u przywrócił. Wgnyany znowu appellował do Adriana II a ten u Synod w Konstantinopolu złożył, za Cesarza Wschodniego Bazylusza Macedona, na którym Photiusza wyklął, u S. Ignatiusza na Patriarchiey posadził. Ten Synod był osmy Generalny, przeciw Photiuszowi zebrany" [4, с. 43].

Четвертий Константинопольський собор (869 р.), на якому, за словами Теодора Скуминовича, Ігнатія було поставлено патріархом відбувся після того, як він вже два роки очолював Константинопольську кафедру. О. Лебедев твердив, що повернення Ігнатія на патріарший престол лягло тяжким тягарем на Візантійську церкву, яка занурилась в десятирічну смуту [13, с. 96]. Ідучи за католицькою історіографією, полеміст називав згаданий Собор, який зібрав папа Адріан II за підтримкою імператора Василя I Македонянина у храмі Святої Софії, Восьмим вселенським. Грецькі ж історики вселенським собором вважають зібрання, що відбулось після повернення Фотія у 879–880 рр. Зі свого боку, латинники його засуджують як "Pseudo-Synodus Photiana" [17, с. 198]. На користь правоти візантійських ("Theophanes Continuatus") і німецьких хроністів (Йоганн Функ "Chronologia"), яких критикував Теодор Скуминович за небажання визнати законність собору 869-го р., було багато суттєвих аргументів. Зокрема, на першому засіданні собору 869-го р. було присутньо всього лише 12 (за іншими свідченнями 18 [4, с. 197]) єпископів, тоді як на відкритті собору 879-го р. – понад 380 [4, с. 94–100]. Така низька підтримка патріарха Ігнатія, на боці якого були імператор Василій I Македонянин та папа Адріан II, частково була зумовлена й тим, що папські легати, що головували на соборі, допустили до участі лише тих єпископів, які підписали складений у Римі документ про відмову від обрядово-догматичних закидів латинникам, наведених Фотієм у своїй "Енцикліці до східних патріархів" [3, с. 722–742], та анафемування як Фотія, так і його прибічників. Для багатьох єпископів підпис запропонованої папою Адріаном II "формули собору" [13, с. 94–100] був принизливим і ставив у пряму залежність Константинопольську церкву від Рима. На останньому засіданні собору були присутні Василій I Македонянин з дітьми та 102 єпископи, які підписали прийняті на ньому рішення із правом їхнього перегляду Папою Римським. Досягнутий мир між Константинополем і Римом виявився недовгим. Його порушила відмова Ігнатія папі Іоанну VIII під погрозою усунення з патріаршої кафедри відкликати з Болгарії всіх грецьких єпископів і священників. У ході загострення юрисдикційних протиріч Сходу й Заходу Ігнатій помер і патріархом знову обрали Фотія, повернення якого підтримав Василій I Македонянин і більшість візантійського єпископату [17, с. 197–198].

Підтвердження першості єпископа Рима Теодор Скуминович знаходив в історії церковних соборів, проведення

яких було традиційною практикою боротьби з ересями, що з'являлися в давнину. Докази того, що всі правдиві собори відбувалися за участю Римської церкви полеміст навів у підрозділі твору: "Biskup Rzymski prawdziwe Synody składa, u bez niego te bydz nie mogą" [4, с. 44–45].

Яскравим прикладом того, що в особі Папи Римського зосереджена вся повнота церковної влади Теодор Скуминович вважав історію боротьби Максима Сповідника (день пам'яті 21 січня) з ересю монофелітства, що поширилась у Візантії. Окремі деталі протистояння святого з монофелітами письменник виклав у своєму творі за його життям, описаному у давньоруській менології "Пролог". В центрі оповіді полеміста була розмова Максима Сповідника з імператором Константином II і собор, який скликав папа Мартин I у 649 р. Зокрема, полеміст розповів про сміливість святого сказати у вічі правителю Римської імперії про те, що той сповідує ересь Аполлінарія Лаодикійського. Не побоявся святий навіть назвати Константа II "провісником антихриста" [4, с. 44–45]. Будучи посоромленим настоятелем монастиря у Хризополі, імператор пригрозив розглянути його справу на церковному соборі. Максим Сповідник же, запалившись ревністю за православну віру, пішов у Рим, аби папа Мартин I скликав правдивий собор для прокляття монофелітської ересі. Отже, підсумував Теодор Скуминович, Максим сповідник, що шанується Східною церквою як преподобний, вважав, що правдиві собори скликаються лише Папою Римським.

Іншою ілюстрацією думки про те, що авторитет єпископів Рима вище, ніж авторитет церковних соборів, Теодору Скуминовичу слугували відомості з біографії Стефана Нового (день пам'яті 11 грудня) і матеріали Сьомого вселенського собору. З укладеного Симеоном Мегафрастом життя Стефана Нового письменник розповів про те, як святий мудро аргументував свою відмову підписати орос собору, що відбувся в Ієрії на чолі з єпископом Ефеським Теодосієм (754 р.). Полемізуючи з візантійським духовенством щодо суті ідолопоклонства, Стефан Новий попросив, аби йому зачитали соборне обґрунтування заборони поклонятися іконам. Коли ж Константин Нікомедійський взяв до рук соборну книгу і прочитав її заголовок: "Постанова святого і вселенського Сьомого собору", то святий закричав сильним голосом, що це неправда. Стефан Новий обурювався, чому єпископи Константинопольської церкви сміють називати Ієрійський собор "святим", якщо на ньому було заборонено іменувати святими апостолів і мучеників. Так само, пояснював монах, немає підстав називати згаданий собор "вселенським", оскільки він відбувся без участі Папи Римського, що тільки один уповноважений керувати і розпоряджатися справами церкви [4, с. 45].

Думку Стефана Нового про законодавчий примат єпископів Рима Теодор Скуминович підтвердив цитатою з протоколу діянь 6-го засідання Другого Нікейського собору (787 р.), що визнається Римською і Константинопольською церквами Сьомим вселенським собором: "Toż poświadczył siódmy Synod powszechny, temi słowy: "Iako wielkim Generalnym Obrazoborców Synod nazwał się może, ponieważ nie miał w sobie Papieża, abo Kapłanów jego, ani przez posły, ani przez list, iako prawo Synodów potrzebuje". Owo bez wolej Papieskiej u Synody bydz, u Cerkiewne rzeczy sporządzać się nie mogą" [4, с. 45].

Насамкінець історичне верховенство Папи Римського над Східною церквою Теодор Скуминович засвідчив у підрозділі "Rzymski Biskup czym jest w Cerkwi, u że błądzić w Wierze nie może" [4, с. 45–48] висловлюваннями Теодора Студита про його правовий і духовний

статус. Письменник окремо навів у творі всі вибрані Мелетієм Смотрицьким ("Exēthesis abo Expostulatia" [5, с. 93]) з листа ігумена Студійського монастиря до папи Лева III титули, які характеризують повну і виняткову владу глави Римської церкви у християнстві. Так, звертаючись за допомогою до Рима у протистоянні з імператором Левом V Вірменином, що скликав у Константинополі іконоборчий собор (815 р.), на якому візантійський єпископат скасував законність рішень Другого Нікейського собору, Теодор Студит називав Папу Римського "Найсвятішим", "Найвищим Отцем Отців", "Рівним Ангелам", "Преблагословеним Апостольським Папою", "Божою головою над усіма головами", "від Бога поставленим пастирем овець Христових", "Ключником Царства Небесного", "Вершиною Благословіння", "Світільником усього світу", "Джерелом православної віри", "чистою і непорочною Апостольською головою", "Верховним Отцем", "першим Князем Священників", "Твердиною Віри, на якій збудовано вселенську Церкву", "Архіпастирем Церкви, яка є під небом" [4, с. 46; 5, с. 93]. Такі ж самі титули Папи Римського, зауважив полеміст, грек Теодор Студит вжив і у листі до Пасхалія I, котрого, крім того, ще названо "Петром, що прикрашає та очолює Петрову столицю" [4, с. 46].

Міркування про непомильність Римської церкви у вірі Теодор Скуминович обґрунтував іншою цитатою з листа Теодора Студита до імператора Михаїла II, що звільнив його з ув'язнення в Анатолії. Зокрема, від імені багатьох православних єпископів настоятель Студійського монастиря наставляв правителя Візантії у всіх сумнівах у вірі звертатись насамперед до "Римської столиці" [4, с. 46–47].

Висновки. Обґрунтувавши думку, що давня Константинопольська церква визнавала над собою главенство Папи Римського, Теодор Скуминович висловлював жаль, що тогочасна "мізерна Греція" [4, с. 47] не йшла шляхами своїх величних святих, якщо тільки для неї вони були прикладами для наслідування. Відпадиння Візантії від церковної єдності з Римом призвело до її великого нещастя. Якби, міркував письменник, Греція, озираючись на своїх визначних святих, подвижників і сповідників православної віри, виявляла Папі Римському належну пошану та послух, то її б стерегла Божя правиця так, як вона пильнує італійську землю, Сицилію та інші західні держави. Для полеміста найбільш ілюстративним прикладом того, як Бог захищає від ворогів вірних Апостольської столиці християн була Мальта. Книжник метафорично порівнював її з маленькою цяткою в морі, оточеною зі всіх боків ворогами. Однак, незважаючи на географічну близькість до окупованої маврами Північної Африки, Мальта квітла безсмертною славою і наганяла страх Божого заступництва на турків. І вжитиме й надалі, оскільки не осквернилась схизмою. Мальтійських лицарів-госпітальєрів (військово-чернечий орден "Fratres hospitalis Sancti Johannis" [18, с. 185]), що прийшли на острів із Сирії та Родосу, письменник уподібнював Лоту, який, вийшовши з Содому у Сигор, уникнув Божої кари, що пролилась сіркою і вогнем з неба (Бут. 19:15–29). Так само, за словами полеміста, Бог вивів із Сирії і Родосу – місць підданих прокляття, над якими звершувався Божий суд, у Мальту озброєних Господнім хрестом мальтійських кавалерів (лицарі носили чорну туніку з білим хрестом), що побудували на острові фортеці, церкви, лікарні, школи та бібліотеки, завдяки чому він став непереможним і відомим у всій Європі [4, с. 47–48].

Список використаних джерел

1. АХІОС: тайство людської природи. – Київ: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2015. – 109 с.

2. Jedność Święta Cerkwie Wschodniej i Zachodniej, Od Początku Wiary Ś. Katolickiej Obfitie Rozkrzewiona. W Ruskie Kraie Od Przyjęcia Krztu Ś. Szczęśliwie Zawitała [...]. Przeciw skryptowi Synopsis nazwanemu, Rocznymi dziejami Ruskimi Okrzeszczonemu. Nowo Wystawiona Przez Bractwo Wileńskie Przenaświętszej Trojcy, W Jedności z Ś. Kościołem Rzymskim będące. – Wilno, 1632. – 50 s.

3. Photius Constantinopolitanus Patriarcha. Encyclica epistola ad archiepiscopales thronos per Orientem obtinentes, Alexandrinum scilicet, et caeteros, in qua de capitibus quibusdam dubiis solutiones meditatur, et quod non licet dicere Spiritum procedere a Patre et a Filio, sed a Patre solo / Photius. Patrologiae cursus completus, seu bibliotheca universalis, integra, uniformis, commoda, oeconomica, omnium SS. Patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum sive Latinorum, sive Graecorum. [...] Series graeca / Accurante J.-P. Migne. – Parisiis, 1900. – T. CII: Photii, Constantinopolitani Patriarchae. Opera omnia. – P. 722–742.

4. Skuminowicz T. Przyczyny porzucenia Disuniej przezacnemu narodowi ruskiemu podane a Jaśnie Wielmożnemu Przewielebnemu Panu lego Mości Panu Abrahamowi Woynie z Bożey i Apostolskiej Stolice łaski Biskupowi Wileńskiemu ofiarowane od Theodora Skuminowicza / Theodor Skuminowicz. – Wilno: W Drukarni Akademiej Societatis IESU, 1643. – 122 s.

5. Smotrycki M. Exēthesis abo Expostulatia to iest Rosprawa miedzy Apologią y Antidotem / Meletij Smotrycki. – Lwów, 1629. – 102 s.

6. Zonaras J. Annales / Zonara Joannes. Patrologiae cursus completus, seu bibliotheca universalis, integra, uniformis, commoda, oeconomica, omnium SS. Patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum sive Latinorum, sive Graecorum. [...] Series graeca / Accurante J.-P. Migne. – Parisiis, 1864. – T. CXXXIV: Joannes Zonaras. – 1416 p.

7. Біблія. Книги священного писання Старого та Нового завіту; пер.: Патріарха Філарета (Денисенка) за Біблією російською мовою, яка була перекладена з єврейської та грецької мов у другій половині XIX століття. – Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського патріархату, 2004. – 1407 с.

8. Болотов В. Лекции по истории древней церкви: в 4 т. / В. Болотов. – Минск: Харвест, 2008. – Т. I–II. – 575 с.

9. Болотов В. Лекции по истории древней церкви: в 4 т. / В. Болотов. – Минск: Харвест, 2008. – Т. III–IV. – 767 с.

10. Евсевий Кесарийский. Церковная история / Евсевий Памфил Кесарийский. – Київ: Андронум, 2021. – 248 с.

11. Златоуст І. Про жінок і красу / Іоанн Златоуст. *Повне зібрання творинь святителя Іоана Златоуста*. – Київ: Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2013. – Т. XII. – Кн. II. – 573 с.

12. Казенина-Пристанкова Е. Золотые уста. Жизнь и труды Иоанна Златоуста / Е. Казенина-Пристанкова. – Ровно: Живе слово, 2003. – 223 с.

13. Лебедев А. Очерки внутренней истории Византийско-Восточной церкви в IX, X, и XI веках: От конца иконоборческих споров в 842 г. до начала крестовых походов – 1096 г. / А. Лебедев. – Санкт-Петербург: "Издательство Олега Абышко", 2012. – 336 с.

14. Мейендорф И. Введение в святоотеческое богословие; пер. С англ. Л. Волохонской / Иоанн Мейендорф. – Киев: Храм прп. Агапита Печерского, 2002. – 356 с.

15. Шафф Ф. История христианской церкви / Ф. Шафф. – СПб.: Свет на Востоке, 2010. – Т. II. – 589 с.

16. Шафф Ф. История Христианской церкви / Ф. Шафф. – СПб.: Свет на Востоке, 2011. – Т. III. – 688 с.

17. Шафф Ф. История христианской церкви / Ф. Шафф. – СПб.: Свет на Востоке, 2013. – Т. IV. – 511 с.

18. Шафф Ф. История христианской церкви / Ф. Шафф. – СПб.: Свет на Востоке, 2015. – Т. V. – 574 с.

References

1. АХІОС: тайство людської природи (2015). Kyiv: Vydavnychyy viddil UPtS Kyivys'koho Patriarkhatu. (In Ukr.).

2. Jedność Święta Cerkwie Wschodniej i Zachodniej, Od Początku Wiary Ś. Katolickiej Obfitie Rozkrzewiona. W Ruskie Kraie Od Przyjęcia Krztu Ś. Szczęśliwie Zawitała [...]. Przeciw skryptowi Synopsis nazwanemu, Rocznymi dziejami Ruskimi Okrzeszczonemu. Nowo Wystawiona Przez Bractwo Wileńskie Przenaświętszej Trojcy, W Jedności z Ś. Kościołem Rzymskim będące (1632). Wilno. (In Pol.).

3. Photius Constantinopolitanus Patriarcha. (1900). *Encyclica epistola ad archiepiscopales thronos per Orientem obtinentes, Alexandrinum scilicet, et caeteros, in qua de capitibus quibusdam dubiis solutiones meditatur, et quod non licet dicere Spiritum procedere a Patre et a Filio, sed a Patre solo. Patrologiae cursus completus, seu bibliotheca universalis, integra, uniformis, commoda, oeconomica, omnium SS. Patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum sive Latinorum, sive Graecorum. [...] Series graeca. Parisiis. T. CII. (In Lat.).*

4. Skuminowicz T. (1643). *Przyczyny porzucenia Disuniej przezacnemu narodowi ruskiemu podane a Jaśnie Wielmożnemu Przewielebnemu Panu lego Mości Panu Abrahamowi Woynie z Bożey i Apostolskiej Stolice łaski Biskupowi Wileńskiemu ofiarowane od Theodora Skuminowicza.* Wilno. (In Pol.).

5. Smotrycki M. (1629). *Exēthesis abo Expostulatia to iest Rosprawa miedzy Apologią y Antidotem.* Lwów. (In Pol.).

6. Zonaras J. (1864). *Annales. Patrologiae cursus completus, seu bibliotheca universalis, integra, uniformis, commoda, oeconomica, omnium SS. Patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum sive Latinorum, sive Graecorum. [...] Series graeca. Parisiis. T. CXXXIV. (In Lat.).*

7. Bibliya. *Knyhy sviashchenoho pysannia Staroho ta Novoho zavitu* (2004). [The Bible. The books of sacred scripture of the Old and New testaments]. Per. Patriarkha Filareta (Denysenka) za Bibliyeyu rosiyskoyu movoyu, yaka bula perekladena z yevreyskoyi ta hretskoyi mov u druhii polovyni XIX stolittia. Kyiv. (In Ukr.).

8. Bolotov V. (2008). *Lektsiyi po istoriyi drevney tserkvi: v 4 tt.* [The lectures about the history of ancient church]. Minsk. T. I-II: Istoriya tserkvi v period do Konstantina Velykoho. (In Russ.).

9. Bolotov V. (2008). *Lektsiyi po istoriyi drevney tserkvi: v 4 tt.* [The lectures about the history of ancient church]. Minsk. T. III-IV: Istoriya tserkvi v period vselenskykh soborov. (In Russ.).

10. Evseyiy Kesariyskiy. (2021). *Tserkovnaya istoriya* [The church's history]. Kyiv. (In Russ.).

11. Zlatoust I. (2013). *Pro zhinok i krasu.* [About the women and beauty]. Povne zibrannia tvorin' sviatytelia Ioana Zolotoustoho. Kyiv. T. XII. Kn. II. (In Ukr.).

12. Kazenyna-Prystanskova E. (2003). *Zolotyie usta. Zhyzn' i trudy Ioanna Zlatousty* [The golden lips. The life and the works of John Zlatoust]. Rovno. (In Russ.).

13. Lebedev A. (2012). *Ocherki vnutrenney istoriyi Vyzantiysko-Vostochnoy tserkvi v IX, X, i XI vekakh.* [The essays of inner history of Byzantine-East church in IX, X i XI centuries]. Sankt-Peterburh. (In Russ.).

14. Meyendorf I. (2002). *Vvedeniye v sviatootcheskoye bohoslaviye* [The introduction in patristic theology]. Kyiv. (In Russ.).

15. Shaff F. (2012). *Istoriya khrystianskoy tserkvi.* [The history of Christian church]. Sankt-Peterburh. T. II: Donikeyskoye khristianstvo. (In Russ.).

16. Shaff F. (2011). *Istoriya Khrystianskoy tserkvi.* [The history of Christian church]. Sankt-Peterburh. T. III: Nikeyskoye y poslenikeyskoye khristianstvo. Ot Konstantina Velykoho do Hryhoriya Velykoho. (In Russ.).

17. Shaff F. (2013). *Istoriya khrystianskoy tserkvi.* [The history of Christian church]. Sankt-Peterburh. T. IV: Srednevekovoye khristianstvo. (In Russ.).

18. Shaff F. (2015). *Istoriya khrystianskoy tserkvi.* [The history of Christian church]. Sankt-Peterburh. T. V: Srednevekovoye khristianstvo. Ot Hryhoriya VII do Bonifatsiya VIII. Sankt-Peterburh. (In Russ.).

Надійшла до редакції 10.04.23

Ruslan Tkachuk, Dr. Sci. (Philol.), Senior Researcher

ORCID: 0000-0003-0809-5115

e-mail: tkachuk.ruslan@gmail.com

Shevchenko Institute of Literature, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

THE PROVING OF THE CATHOLIC DOCTRINE OF THE PRIMACY OF THE POPE BY THE UKRAINIAN POLEMICIST THEODORE SKUMYNOVYCH

The article reveals the arguments of the primacy of the Pope in the universal church given by the Ukrainian Catholic polemicist Theodore Skumynovych in the work "Przyczyny porzucenia Disuniej przezacnemu narodowi ruskiemu podane" (1643). Justifying the supremacy of the Roman cathedra, the writer gave an "argument from history" that Pope Sylvester I, having elevated the bishop of Byzantium Mitrophan to the patriarchal title, founded the Patriarchate of Constantinople. In the context of the history of the Byzantine Church, the Catholic writer raised the question of the legality of the Patriarchs of Constantinople use of the title "oecumenicus episcopus", which the bishops of the Eastern Churches called Pope Leo I at the Council of Chalcedon (451). It is revealed the details of the dispute between Pope Gregory the Great and Patriarch John IV the Faster concerning the naming of the Patriarch of Constantinople as an "oecumenicus episcopus". Theodore Skumynovych considered the historical facts of the appointment and displacement of the first hierarchs of the East to be proof of the judicial supremacy of Rome. In particular, the polemicist talked about the restoration of Athanasius the Great and Paul I in the episcopal cathedra by Pope Julius I. From the "Poluustav" of the Vilnius Holy Spirit Monastery the writer cited the story of the appointment of St. Hippolytus of Rome by the Pope as bishop of Portuen. Proving the primacy of the Roman Church, Theodore Skumynovych relied on the facts of the anathematization of the Byzantine emperors and first hierarchs by the bishops of Rome. The most persuasive example of this was the story of the exile of John Chrysostom from the Constantinople's cathedra. The article provides some details of the episcopal ministry of John Chrysostom, such as: the gist of church reforms, relations with the imperial court and Theophilus of Alexandria and also the appeal to Pope Innocent I. The focus of Theodore Skumynovych's attention is the anathema pronounced by Pope Innocent I against Emperor Arcadius, Eudoxia and the dead at that time Patriarch Arsakiy. The return by Pope Nicholas I to the patriarchal cathedra in Constantinople of Patriarch Ignatius served to the polemicist as an argument in favor of the primacy of the Pope. In the story about the displacement of Patriarch Photius, the writer mentioned the Fourth Council of Constantinople (869), which in the Catholic Church is considered the Eighth Ecumenical Council. The other proofs of the supremacy of the Pope were the information from the lives of Maxim the Confessor, Stephen the New and Theodorit the Studite.

Keywords: Theodore Skumynovych, Ukrainian polemical literature, Pope Sylvester I, Saint Mitrophan, John IV the Faster, Pope Gregory the Great, the title of "universal bishop", John Chrysostom, Theophilus of Alexandria, Patriarch Ignatius, Patriarch Photius, the Eighth Ecumenical Council, history of the Church of Constantinople.